

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد / بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم / از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Literary - Cultural

ادبی - فرهنگی

بازتایپ و ارسال از: لاله

۰۸ جون ۲۰۱۵

نظری گذرا بر نثر و شعر دری

(قوانین، صناعات، سبک ها و مکاتب ادبی)

مؤلف: زنده یاد داد نورانی

(۲)

گذری بر شکل و مضمون نثر دری:

با شکل گیری زبان دری در قرن اول هجری، به عنوان یک زبان مستقل محاوره آن آغاز می گردد. بعد ها به شکل نثر مدون در امور اداری، مذهبی، علمی، بیان حکایات و روایات در رسم الخط عربی (به شمول ۴ حرف سجه دری ژ – گ – پ – چ) در می آید. قدیمی ترین نثر دری که ما امروز در دسترس داریم مقدمه شهنامه ابو منصور است که در ۳۴۶ هجری قمری نوشته شده است. از جایی که این نثر با تمام سلیسی و روانی خود از استحکام قابل توجهی برخوردار است، نمی توان به صورت قطع آن را اولین نثر مدون دری دانست. یک باره رسیدن به چنین نثری قابل مکت است، ولی آنچه ما امروز به عنوان قدیمی ترین نثر دری در اختیار داریم، فقط این مقدمه است. نثر دری از لحاظ شکل و شیوه ارائه آن در چهارده قرن گذشته فراز و نشیب ها و تغییر و تحولات بسیاری را پشت سر گذاشته است که دوره های مهم، ضرورت یک بررسی اجمالی را دارد. اما از لحاظ محتوا و مضمون از زمان شکل گیری در جامعه سیر حیاتی اش را طی کرده که ساختار آن فیودالی و فیودالیسم به عنوان طبقه حاکم اهرم قدرت را در دست داشته، تمام مظاهر اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زیر تسلط این طبقه قرار داشته است. ادباء و نویسندگان اکثر یا خود از طبقه حاکمه بوده یا در ارتباط با آن، بدون چنین ارتباطی انتشار و پخش آثار شان دچار اشکال جدی می بود. قلم، کاغذ و کاتب در انحصار در بار ها بود.

در افغانستان اولین بار در زمان شیر علی خان نشریه شمس النهار به چاپ رسید و با الهام گیری از نظرات سید جمال الدین افغان نثر ما در زمینه تحلیل های اجتماعی قدم های بالا کرد، ولی تسلط و حاکمیت درباریان فیودال این حرکت را خاموش و تا تکان های مشروطیت نثر ما دوباره در همان مسیر گذشته به سیر خود ادامه داد. مضمون اکثر نوشته ها تا دوران مشروطیت تاریخی، جغرافیایی، علم نجوم، علمی، تصوفی، عرفانی، پند و اندرز... بوده است. تاریخ های نوشته شده که بیشترین بخش نثر گذشته ما را می سازند به طور عمده زیر تسلط شاهان و اشراف قرار داشته در آخرین تحلیل بیان لشکرکشی های آنها می باشند و نقشی را که امروز مبنی بر ارزیابی اجتماع، مردم و طبقات برای تاریخ قایلند در آن تاریخ ها کمتر به نظر می رسد. قصه ها و روایات جنبه اساطیری و تخیلی داشته منعکس کننده واقعیت های جامعه آنطوری که باید نیستند. پند ها و اندرز ها یا برای پادشاهان است که دلسوزانه آنها را در جهاتی که بتوانند بیشتر تخت و تاج را نگهدارند صورت گرفته و زحمتکشان جامعه را تا زنده اند به صبر و شکیبایی، تحمل زحمت و قبول حاکمیت

تشویق کرده اند. با تمام این کمبود ها که ناشی از شرایط معین تاریخی این نوشته هاست نثر دری در زمینه های علمی و ادبی و به خصوص تدوین و استحکام ادبیات زبان ما نقش ارزنده ایفاء کرده است. نثر امروز ما در حقیقت ریشه در همان نثر گذشته دارد. از لحاظ واقعه نگاری این تاریخ ها ارزش معینی داشته که می شود وقایع و رویداد های معین ملک خود را با شیوه تحلیل امروزی از لابلای آن پیدا کرد.

عصر رنسانس که ادبیات اروپا را دگرگون ساخت مکاتب جدید ادبی پا به عرصه وجود گذاشت که نثر و شعر آن قاره را در شکل و مضمون تغییر فاحش داد. این دگرگونی ها بر ادبیات ما و توأم با آن تکان های مشروطیت اثراتی ژرفی بر نظم و نثر ما به جای گذاشته شکل و مضمون آنها را دستخوش تغییرات جدی نمود. مسایل سیاسی و اجتماعی به عنوان فاکتور های مهم وارد نثر ما شد. اکنون نوشتار های نثری را در روزنامه ها، مجلات، داستان های کوتاه، قصه ها، رمان ها، نوشته های علمی، فلسفی، سیاسی و... می بینیم که روز تا روز از روانی و استحکام بیشتر برخوردار می گردد. از لحاظ تاریخی در مجموع نثر دری را در شش دوره ارزیابی می کنند:

دوره اول (از ۳۰۰ تا ۴۵۰ هـ.ق):

مشخصات ایندوره عبارتست از: خالصترین نثر دری است. تأثیر عربی بسیار کم است حدوداً ۲ درصد لغات عربی دیده می شود. سجع و موازنه وجود ندارد. روان و سلیس است، جمله ها کوتاه و مختصر نوشته شده، لغات کهنه و قدیمی دری در آن بسیار کم وجود دارد. آثار مهم این دوره عبارتند از: مقدمه شاهنامه ابومنصوری (۳۴۶ هـ.ق)، تاریخ و تفسیر طبری (۳۱۵ هـ.ق)، حدود العالم من المشرق و المغرب (۳۷۲ هـ.ق)، عجایب البلدان ابو مؤید بلخی، رساله استخراج، رساله شش فصل و...

نمونه نثر این دوره از مقدمه شاهنامه ابومنصوری: "وچیز ها اندرین نامه بیابند که سهمگین نمایند و این نیکوست چون مغز او بدانی و ترا درست گردد و دلپذیر آید... همان سنگ کجا آفریدون به پای بازداشت و چون ماران که از دوش ضحاک بر آمدند. این همه درست آید به نزدیک دانایان و بخردان به معنی و آنکه دشمن دانش بود این را زشت گرداند."

دوره دوم (از ۴۵۰ تا ۵۵۰ هـ.ق):

مشخصات ایندوره عبارتست از: قسمتی از نثر ایندوره دنباله روان نثر دوره اول است، نثر مصنوع شده و در کلیله و دمنه به اوج خود می رسد (تاریخ سیستان در ابتداء ساده و بعد به تکلف می گراید)، جمله ها درازتر شده، توصیف شاعرانه می شود، برای استنشاء و حکایت ها، مثالها و اشعار به کار برده می شود، نثر به سجع و قطعات متوازن کشانیده می شود. آثار مهم ایندوره تاریخ بیهقی (۴۴۸ هـ.ق)، قابوسنامه، عنصر المعانی کیکاوس (۴۷۵ هـ.ق)، سیاستنامه نظام الملک (۴۸۴ هـ.ق)، تاریخ بخارا (۵۲۲ هـ.ق)، کیمیای سعادت محمد غزالی (اواخر قرن پنجم)، کلیله و دمنه نصر الله بن محمد (قرن ششم)، چهار مقاله عروضی (۵۵۰ هـ.ق)، مجمل التواریخ و القصص (۶۲۰ هـ.ق)، تاریخ سیستان و...

نمونه نثر این دوره از کلیله و دمنه: "گفت: در درگاه ملک مقیم شده ام و آن را قبله حاجات و مقصد و امید شناخته، و منتظر می باشم که اگر مهمی باشد من آن را به خرد رأی خویش کفایت کنم، که بر درگاه ملک مهمات حادث شود که به زیر دستان در کفایت آن حاجت افتد (کاندرین ملک چو طاوس به کار است مگس) و هیچ خدمتگار، اگر چه فرومایه باشد از دفع مضرتی و جذب منفعتی خالی نماند و آن چوب خشک به راه افکنده، آخر به کار آید و از آن خلالی کنند یا گوش خارند و حیوانی که در راه نفع و ضرر و خیر و شر باشد چگونه بی انتفاع شاید گذاشت.

گر دسته گل نیاید از ما هم هیمة دیگ را بشاییم

ادامه دارد...